

П.А. Капіца, магістр юрыдычных навук,
старшы следчы, Ленінскі (г. Мінска) раён-
ны аддзел Следчага камітэта Рэспублікі
Беларусь
p.kapitsa@sledcom.by

АБ ПРАБЛЕМАТЫЦЫ ВЫКАРЫСТАННЯ СПЕЦЫЯЛЬНЫХ ВЕДАЎ ПРЫ РАСКРЫЦЦІ І РАСЛЕДАванні РАСКРАДАННЯЎ У СФЕРЫ ІНФАРМАТЫЗАЦЫІ

У Рэспубліцы Беларусь у цяперашні час высокія тэхналогіі актыўна ўкараняюцца ў дзейнасць дзяржаўных органаў і арганізацый (далей – дзяржаўныя органы). Для іх праграмна-тэхнічнага забеспячэння выдаткуюцца значныя бюджэтныя грашовыя сродкі. Да распрацоўкі праграмных прадуктаў для патрэб дзяржаўных органаў прыцягваюцца спецыялісты з недзяржаўных суб'ектаў гаспадарання на адплатнай дагаворнай аснове. Прадмет такіх дагавораў даволі спецыфічны – стварэнне і ўдасканаленне камп'ютарных праграм. У такіх умовах узнікае рызыка крыміналізацыі сферы інфарматызацыі, а менавіта ўчынення раскраданняў бюджэтных сродкаў і карупцыйных злачынстваў. У гаспадарча-прававыя адносіны з дзяржаўнымі органамі могуць уваходзіць асобы, якія, наўмысна невыконваючы або неналежным чынам выконваючы прынятыя на сябе абавязкі па дагаворах аб распрацоўцы і ўдасканаленні праграмных прадуктаў, завалодваюць дзяржаўнымі грашовымі сродкамі. У выніку злачыннай дзейнасці такога віду бюджэтныя сродкі растрачваюцца, а праграмы інфарматызацыі застаюцца нерэалізаванымі.

Найважнейшай акалічнасцю, якая падлягае даказванню пры выяўленні, раскрыцці і раследаванні раскраданняў і карупцыі ў сферы інфарматызацыі дзяржаўных органаў з'яўляецца факт наўмыснага невыканання або неналежнага выканання гаспадарча-прававых абавязкаў. У сувязі з гэтым неабходна дакладна вызначыць, што распрацаванае праграмае забеспячэнне з'яўляецца няякасным. Для вырашэння такой задачы следчаму (супрацоўніку органа даследавання) патрэбны спецыяльныя веды. Згодна з КПК Рэспублікі Беларусь яны могуць быць выкарыстаны пры выкананні асобных следчых дзеянняў (для ўдзелу выклікаецца спецыяліст) або пры прызначэнні экспертыз. На практыцы пры раследаванні злачынстваў віду, які разглядаецца, дадзеныя палажэнні могуць быць рэалізаваны або шляхам правядзення агляду з удзелам спецыяліста, або шляхам прызначэння экспертызы. Уяўляецца, што для высновы аб няякаснасці камп'ютарнай праграмы непасрэдна агляду (у дадзеным выпадку – камп'ютарнай тэхнікі або

матэрыяльнага носьбіту, на якой праграмы прадукт змяшчаецца) недастаткова. Гэта звязана з тым, што сама сутнасць агляду як следчага дзеяння не прадугледжвае магчымасці рабіць канкрэтныя высновы аб адпаведнасці (неадпаведнасці) уласцівасцей таго ці іншага аб'екту матэрыяльнага свету пэўным патрабаванням. А.В. Дулаў адзначаў, што «следчы агляд заключаецца ў непасрэдным выяўленні і даследаванні аб'ектаў, якія маюць значэнне для крымінальнай справы, з мэтай вывучэння іх прыкмет, уласцівасцей, стану і ўзаемаўздзейнічання». Гэта значыць, што падчас агляду магчыма толькі зафіксаваць і апісаць тыя ці іншыя прыкметы і ўласцівасці матэрыяльнага аб'екта. Напрыклад, у пратаколе агляду можна занатаваць, што запуск праграмы не адбываецца (без высноў аб тым адпавядае гэта тым ці іншым патрабаванням або не).

Найбольш верагоднай крыніцай доказаў у такім выпадку, на нашу думку, можна лічыць заключэнне эксперта. Толькі падчас правядзення экспертызы можна вызначыць адпаведнасць камп'ютарных праграмных прадуктаў пэўным патрабаванням і ўмовам, паставіўшы перад кампетэнтнай асобай (асобамі) адпаведныя пытанні, пры гэтым эксперт, адказваючы на пытанні, павінен спасылацца на сучасныя веды ў навуцы, тэхніцы.

Для вызначэння якаснасці праграмных прадуктаў пры прызначэнні адпаведных экспертыз варта ставіць наступныя пытанні: «Ці адпавядае распрацаваны (указаць суб'ект гаспадарання) паводле дагавора (указаць дату і нумар дагавора) праграмы прадукт (указаць назву або іншыя характарыстыкі) тэхнічнаму заданню на распрацоўку праграма-нага прадукту?»; «Ці адпавядае распрацаваны (указаць суб'ект гаспадарання) паводле дагавора (указаць дату і нумар дагавора) праграмы прадукт (указаць назву або іншыя характарыстыкі) сучаснаму стану развіцця навукі і высокіх тэхналогій?». Пастаноўка менавіта другога пытання неабходна таму, што нядобрасумленныя выканаўцы могуць знаходзіцца ў змове з прадстаўнікамі заказчыка ад самага пачатку працэдуры дзяржаўных закупаў і аказваць уплыў на распрацоўку «патрэбнага» тэхнічнага задання.

Сістэмай органаў, службовыя асобы якой упаўнаважаны на выкананне судовых экспертыз у Рэспубліцы Беларусь, з'яўляецца Дзяржаўны камітэт судовых экспертыз (ДКСЭ). Для зручнасці прызначэння следчымі і іншымі ўпаўнаважанымі асобамі экспертыз ДКСЭ ў 2016 г. выдадзены зборнік метадычных рэкамендацый, у якім выкладаецца, якія віды экспертыз могуць праводзіцца ў ведамстве, якія матэрыялы павінны накіроўвацца на даследаванне і на якія пытанні ўпаўнаважаны адказваць эксперты. Паводле выдання, даследаванне праграмных прадуктаў і камп'ютарнай тэхнікі праводзіцца падчас камп'ютарна-тэхнічных экспертыз. Аднак у прыкладах пытанняў на экспертызы і ў задачах, якія вырашаюцца пры правядзенні даследавання, адзначаныя вышэй пытанні

не фігуруюць. Гэта значыць, ДКСЭ ў цяперашні час экспертызы такога віду не праводзяцца.

У сувязі з гэтым узнікае праблема пошуку кваліфікаваных спецыялістаў, якіх згодна з нормамі КПК Рэспублікі Беларусь можна прыцягнуць да выканання неабходнай камп'ютарна-тэхнічнай экспертызы. Уяўляецца, што яна можа быць вырашана двума асноўнымі шляхамі: падрыхтоўкай экспертаў і адпаведных метадык правядзення экспертыз у сістэме ДКСЭ або прыцягненнем ІТ-спецыялістаў з іншых арганізацый. Апошні варыянт хоць і з'яўляецца больш хуткім прымяняльна да расследавання асобнага злачынства, але з-за стратнасці (павінны выдаткавацца дадатковыя бюджэтныя грашовыя сродкі) і нерэгулярнасці (немагчымасць прыцягваць адпаведных спецыялістаў на пастаяннай аснове) найбольш прымальным з'яўляецца падрыхтоўка спецыялістаў у ДКСЭ. Пры гэтым не выключана правядзенне камісійнай экспертызы, заключэнне якой можа быць падрыхтавана сумесна супрацоўнікамі адпаведнага ведамства і іншых арганізацый.

Такім чынам, пры расследаванні раскраданняў у сферы інфарматызацыі дзяржаўных органаў важна даказаць факт няяснасці распрацаванага праграмага прадукту, неадпаведнасці яго тэхнічнаму заданню і сучаснаму стану развіцця навукі і высокіх тэхналогій. Для вырашэння гэтай праблемы патрэбны спецыяльныя веды ў галіне праграмавання. Найбольш эфектыўным спосабам іх выкарыстання з'яўляецца прызначэнне камп'ютарна-тэхнічнай экспертызы. Аднак крыміналістычныя даследаванні менавіта такога віду ў цяперашні час у ДКСЭ не праводзяцца, што патрабуе або прыцягнення кваліфікаваных асоб з іншых арганізацый, або падрыхтоўкі неабходных спецыялістаў і метадык правядзення экспертыз у сістэме ведамства.

УДК 343.37 + 004

В.Ф. Кетурко, преподаватель кафедры
правовой информатики Академии МВД
Республики Беларусь
kit-bu@mail.ru

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВЫЯВЛЕНИЯ МОШЕННИЧЕСТВ, СОВЕРШАЕМЫХ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Развитие информационных технологий в современном обществе позволило в достаточной мере облегчить большинство процессов жизнедеятельности. Большая часть населения Республики Беларуси использует различные мобильные приложения для оплаты банковских

услуг, общения и т. д. Тенденция развития современных информационных технологий во всех отраслях жизни общества является позитивным моментом, отвечающим требованиям времени.

Совершенствование компьютерной техники, программного обеспечения, увеличения скорости передачи информации в сети Интернет, перемещения в ней большого объема информации позволило не только благоприятно отразиться в социально-экономической сфере, но и привело к формированию такого явления, как киберпреступность.

Деятельность государства по обеспечению эффективной информационной безопасности позволила в марте 2019 г. принять и утвердить Концепцию информационной безопасности Республики Беларусь, которая широко рассматривает вопросы суверенитета страны, защиты конституционных прав граждан от преступлений в сфере высоких технологий.

В Республике Беларусь по сравнению с 2017–2018 гг. отмечается рост преступлений в сфере высоких технологий. Состояние криминальной обстановки в январе – декабре 2018 г. по сравнению с 2017 г. свидетельствует о значительном увеличении (+53,0 %; с 3 099 до 4 741) количества зарегистрированных киберпреступлений, при этом число уголовно наказуемых деяний увеличилось во всех регионах Республики Беларусь.

Изучение статистических данных по преступлениям в сфере высоких технологий позволяет сделать вывод о том, что наметился рост заинтересованности криминального элемента к данному направлению. Значительное количество преступлений – хищения с банковских платежных систем. Однако следует отметить, что в последние годы активно используются схемы завладения имуществом путем обмана или злоупотребления доверием с использованием информационных технологий. В Республике Беларусь данные действия квалифицируются как мошенничество, закрепленные в ст. 209 (Мошенничество) Уголовного кодекса Республики Беларусь.

Несмотря на уменьшение количества мошенничеств в 2018 г. 4 156 мошенничеств (в 2017 г. – 4 823), отмечается их рост с использованием информационных технологий. Необходимо отметить, что по мошенничествам, совершаемым в сети Интернет, не проводят проверку подразделения по раскрытию преступлений в сфере высоких технологий, а рассматриваются подразделениями уголовного розыска.

Лицам, обладающим цифровыми компетенциями и возможностью доступа к информации любого свойства, открываются большие возможности использования ее в корыстных целях. Возможность преступника совершать преступления удаленно, без непосредственного контакта со своей жертвой в значительной степени затрудняет выявление